

Gyulai Gábor*

HINNI VAGY NEM HINNI... EZ ITT A KÉRDÉS?

A SZAVAHIHETŐSÉG MEGÁLLAPÍTÁSA MENEKÜLTÜGYEK BEN:
MÍTOSZOK, TÉNYEK, KIHÍVÁSOK

Immár több mint hatvan éve alkalmazzuk a Genfi Egyezmény menekültdefinícióját, miszerint menekült az, aki származási országát üldözéstől való megalapozott félelmében hagyja el, amelynek hátterében faji, vallási, nemzeti vagy politikai okok, illetve egy meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás áll. A definíció változatlan, a menedék intézménye viszont jócskán megváltozott Európában az elmúlt évtizedekben. A hetvenes-nyolcvanas években a menekültekről alkotott kép sokkal egyértelműbb volt: senki sem vitatta, hogy a kommunista országokból menekülők oltalomra szorulnak, ahogy azok is, akik például Pinochet 1973-as chilei puccsa vagy az 1979-es iráni forradalom következményei elől menekültek. A 2000-es évek menekültje azonban már jóval ritkábban kér védelmet egyértelmű politikai vagy vallási indokból; menekülése hátterében sokszor jóval összetettebb, bonyolultabb tényezők állnak – mint például a társadalom által megkövetelt nemi szerepek vagy társadalmilag mélyen gyökerező úgy nevezett káros hagyományok elvetése. A mai menekültek között sokkal több a nő vagy gyermek, mint korábban. Ráadásul az emberi jogok fejlődésének köszönhetően a menedékjog ma már sok olyan menekülési ok miatt is védelmet nyújthat, amely korábban nem tartozott egyértelműen ebbe a körbe. Így kaphatnak tömegesen védelmet Nyugat-Európában azok, akik családon belüli erőszak, kényszerházasság, gyermekkatonaság vagy nőnemiszervcsonkítás miatt kénytelenek hazájukat elhagyni, vagy akiket meleg, lesbikus vagy transznemű identitásuk miatt üldöznek.

Ezzel párhuzamosan a kontinens fogadóképessége is megváltozott. Egyrészt a nyolcvanas évek óta fokozatosan szűkülnek a legális (például munkavállalási vagy családegyesítési célú) bevándorlás csatornái, legalábbis a legfontosabb célpontot jelentő észak- és nyugat-európai célországokba. Az idegenellenesség – sokszor politikailag gerjesztett – előretörésével pedig a menekültügyi rendszereken is egyre erősebb a

nyomás, hogy minél szigorúbb kritériumokat alkalmazzanak. Mindennek eredményeként a korábinál jóval több olyan külföldi is kénytelen „becsatornázódni” a számára egyetlen lehetőségnek tűnő menedékkérel eljárásba, aki hazáját valójában más, emberileg méltányolandó, de a menekültdefiníció alá nem tartozó ok miatt (szegénység, munkanélküliség, kilátástalanság, környezeti problémák) hagyja el. Így vált az európai menekültügyi diskurzus egyik legfontosabb témájává a menedékkérel szavahihetőségének megállapítása. A menedékkérelmek többségét ma azon az alapon utasítják el az Unióban, hogy a kérelmező – a döntéshozó álláspontja szerint – nem mond igazat menekülésének okairól. A tagállamok hatóságai azonban gyakran téves alapon, illetve nem megfelelő módszertan alkalmazásával jutnak erre a következtetésre. A szavahihetőség vizsgálatának nem csak a megfelelő jogi és definíciós kontextusa hiányzik, de a tudományos megalapozottsága is. Számos esetben úgy tűnik, hogy az uniós jogalkotó és a tagállami jogalkalmazók egyaránt figyelmen kívül hagyják az orvostudomány, a pszichológia, a nyelvészet és a kulturális antropológia területén elért tudományos eredményeket, és következtetéseiket a tudomány által nem igazolt, sőt néha kifejezetten cáfolt feltételezésekre alapozzák. Jelen írás célja, hogy bemutassa a szavahihetőség menekültügyi értelmezésére ható legfontosabb, legérdekesebb tényezőket, valamint az, hogy ajánlásokat tegyen egy hatékonyabb hatósági és bírósági gyakorlat kialakítására.¹

INGOVÁNYOS TALAJON: LÉTEZIK BIZONYOSSÁG A MENEKÜLTÜGYI DÖNTÉSHOZATALBAN?

Mindenekelőtt tisztázást érdemel, hogy milyen bizonyítási keretben kerül sor a szavahihetőség megállapítására. Szakmai közhely, hogy a menekültügyi döntéshozatalhoz speciális, más jogi területektől el-

* A szerző a Magyar Helsinki Bizottság menekültügyi programvezetője, az Európai Hontalanügyi Hálózat (European Network on Statelessness, ENS) elnöke, nemzetközi menekültügyi képzési szakember.

térő szakértelemre van szükség. Ennek oka a folyamat négy alábbi adottságában rejlik:

1. A menedékkérelmek alátámasztására általában jóval kevesebb bizonyítási eszköz áll rendelkezésre, mint az büntető, polgári vagy közigazgatási ügyekben megszokott. A menekültügyi döntéshozó nem tud helyszíni szemlét lefolytatni, tanúkat meghallgatni, és az ügy érdemére kiható okirati bizonyítékok is ritkák.
2. A menedékjogi döntés olyan események megítélését teszi szükségessé, amelyek a döntéshozó számára idegen, ismeretlen helyen és kontextusban történtek – vagy történnének – (még a legtájékozottabb menekültügyi ügyintéző vagy bíró sem tudja igazán „átélni”, hogy milyen is az élet Szomáliában vagy Afganisztánban).
3. A menedékjogi döntés jövőorientált, azaz a döntéshozónak azt kell felmérnie, hogy mi történne a jövőben, ha a kérelmezőnek vissza kellene térnie származási országába. A múltbeli események értékelése tehát nem az eljárás célja, csupán egyik eszköze.
4. A döntés következményei rendkívül súlyosak: egy hibás elutasítás akár a kérelmező halálához vagy megkínzásához is vezethet.

Míg az első három jellemző nagyfokú bizonytalanságot teremt a döntéshozó számára, a negyedik rendkívüli óvatosságot tesz szükségessé. Nem csoda tehát, hogy a menekültügyi eljárásban alkalmazott bizonyítási és tényállás-felderítési szabályok különböznek a más eljárásokban általában alkalmazott normáktól. A vizsgált téma szempontjából a legfontosabb ilyen különbség a megkövetelt döntéshozói bizonyosság viszonylag alacsony foka. Számos ország bírói gyakorlata erősítette meg, hogy nincs szükség a tények és körülmények kétséget kizáró bizonyítására, de még arra sem, hogy az üldözés bekövetkezése valószínűbb legyen, mint az, hogy nem fog bekövetkezni. A bizonyítási kérdésekben formális angolszász bíróságok rendre alacsonyabb bizonyítási szintet² határoztak meg, mint például „való esély”³ (Ausztrália), „ésszerű esély”⁴ (Kanada) vagy „a valószínűség ésszerű foka”⁵ (Egyesült Királyság). A német bírói gyakorlatban alkalmazott norma a „jelentős valószínűség”,⁶ míg a magyar szabályozás az „igazolja vagy valószínűsíti” fordulatot alkalmazza ugyanezzel a céllal.⁷ A spanyol menedékjogi szabályozás „elégleges jelzésekről”⁸ beszél, az Amerikai Egyesült Államok legfelső bírósága pedig kifejezetten kimondta, hogy „10%-os valószínűsége annak, hogy valakit lelőnek, megkínóznak vagy más módon üldözés áldozata lesz”, már kimeríti a menekültdefinícióban meghatározott „megalapozott félelem” fogalmát.⁹ Az összes iránymutató nemzetközi

szabály és bírói döntés azt sugallja, hogy az üldözés bekövetkezésének nem kell nagyon valószínűnek lennie, elég, ha az több mint csupán egy elméleti vagy jelentéktelen lehetőség.

Mindez természetesen a szavahihetőség értékelésére is vonatkozik. A döntéshozó feladata nem az, hogy kétséget kizáróan megállapítsa, a kérelmező minden tekintetben csakis a színtiszta igazat mondja. A vizsgálat célja annak eldöntése, hogy a kérelmező által előadottak – a fenti speciális adottságok tükrében – valószínűsítik-e az üldözéstől való megalapozott félelmet.

MÉRHETŐ A SZAVAHIHETŐSÉG?

Az uniós menedékjogi szabályozás – érthető okokból – nem határoz meg egyértelmű feltételrendszert a szavahihetőség mérésére. Bár az úgynevezett Kvalifikációs Irányelv¹⁰ meghatározza, hogy milyen feltételek fennállása esetén nem kell bizonyítani azokat az állításokat, amelyeket nem támasztanak alá dokumentumok vagy más bizonyítékok, ez a – későbbiekben bemutatottak alapján – legalábbis szerencsétlennek tekinthető felsorolás nem jelent konkrét, strukturált útmutatást. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság (UNHCR) több korábbi iránymutatása is lefektet fontos alapelveket, a szavahihetőség értékelésével kapcsolatos, átfogó és rendszerezett sorozatot azonban mindeztől nem adott ki a menekültkért felelős nemzetközi szervezet.¹¹ A legkonkrétabb ajánlásokat az UNHCR egy 1998-as dokumentumában tette:

A menedékkérellem átfogó szavahihetőségének értékelésekor a döntéshozónak olyan tényezőket kell figyelembe vennie, mint a hivatkozott tények észszerűsége, a kérelmező történetének általános következetessége és koherenciája, a kérelmező által állításai alátámasztására benyújtott bizonyítékok, az általános tudásnak és köztudomású tényeknek való megfelelés, valamint a származási országban fennálló, ismert helyzet. A szavahihetőség akkor nyer megállapítást, ha a kérelem koherens és valószínű, valamint nem mond ellen általánosan ismert tényeknek, és így mérlegelést követően alkalmas arra, hogy elhiggyék.¹²

A fentiek, valamint az uniós tagállamok gyakorlata alapján az Európai Menekültügyi Tananyag (European Asylum Curriculum, EAC)¹³ a szavahihetőség alábbi három elemét határozta meg:

- 1) belső szavahihetőség: a kérelem alapját képező információk koherenciája, következetessége, ellentmondás-mentessége, részletgazdagsága stb.;

- 2) külső szavahihetőség: a kérelmezői nyilatkozat összhangja a rendelkezésre álló országinformációval, okirati bizonyítékokkal, esetleg családtagok nyilatkozataival stb.;
- 3) valószerűség (plauzibilitás): a kérelem alapját képező információ életszerűsége, megfelelése a „józan észnek” stb.

Rögtön leszögezendő, hogy a harmadik indikátor megalapozottsága és használtsága erősen megkérdőjelezhető. Egyrészt kérdéses, hogy van-e ennek a feltételnek bármilyen hozzáadott értéke a külső szavahihetőséghez képest, hiszen a valószerűtlenség általában a rendelkezésre álló országinformáció és egyéb, tényszerű bizonyítékok alapján állapítható meg. Másrészt pedig joggal tehetjük föl a kérdést: vajon Szomália vagy a szíriai polgárháború életszerű? Vajon Auschwitz, Srebrenica vagy a ruandai népirás nem volt tökéletesen abszurd, váratlan és felfoghatatlan? A menekültek sokszor józan ésszel felmérhetetlen brutalitás, üldöztetés elől mentik életüket, testi épségüket, és pusztán azért, mert valami a békés európai elefántcsonttoronyból valószerűtlennek tűnik, még lehet teljesen igaz.

A belső és külső szavahihetőség koncepciója és az azokhoz kapcsolódó indikátorok – bár jóval megalapozottabbak – szintén veszélyes torzításokhoz vezethetnek. Ahhoz, hogy felmérhető legyen, hogy a kérelmező által a múltban átélt élményekről elmondottak mennyire felelnek meg a szavahihetőség-indikátorok által támasztott követelményeknek, az elemzés alapjául szolgáló információknak három akadályt is le kell küzdeniük:

- 1) a kérelmezőnek pontosan fel kell tudnia idézni és el kell tudnia mondani, hogy mi történt vele;
- 2) az információknak torzításmentesen el kell jutnia a kérelmezőtől a döntéshozóig;
- 3) a döntéshozónak be kell fogadnia és objektívan értékelnie kell az információkat.

Számtalan, különböző tudományterületről származó kutatási eredmény és a napi menekültügyi gyakorlat is igazolja, hogy mindhárom lépés rendkívüli buktatókat rejt. Az alábbiakban ezek közül mutatjuk be a legérdekesebb példákat.

A FÉLREÉRTETT EMLÉKEZET

A szavahihetőség-vizsgálat értékeléséhez szükséges információk felidézése (például egy menekültügyi meghallgatás vagy bírósági tárgyalás során) látszólag egyszerű feladat. Ha valamit átélünk, azt nagy valószínűséggel el is tudjuk mesélni; viszonylag nagy részletgazdagsággal, koherensen és ellentmondás-

mentesen. A menekültügyi hatóságok gyakorlata is erre a közkeletű feltételezésre épül, melyet azonban a pszichológia és az orvostudomány jelenleg számos ponton megkérdőjelez.

Mára számtalan kutatás és kísérlet igazolta, hogy az emberi emlékezet korántsem egy tökéletes (vagy majdnem tökéletes) videokamera mintájára működik. Az általános elképzelés szerint az emlékek felidézése úgy történik, mintha egy dossziét keresnénk elő egy hatalmas irattárból. Lehet, hogy egy-egy dosszié már elveszett az adatbázisban, vagy olyan poros, hogy nehezen olvasható, a legtöbb emlék azonban nagyrészt sértetlenül előkereshető. Ez a valóságban korántsem így történik. A felidézés folyamata valójában az emlék rekonstruálása, az adott pillanatban rendelkezésre álló tudás alapján. Ez a folyamat pedig igen tökéletlen, és számos külső tényező befolyásolja

A tudomány mai állása szerint a hosszú távú memória rendkívül instabil. A korábbi emlékeket az újabb tapasztalatok módosítják, felülírják, átértelmezik, vagy egyszerűen törlik. Egy gyermekkori emléket ma például valószínűleg teljesen máshogy idézzük fel, mint öt évvel ezelőtt. Többszöri „emlékezési kényszer” eredményeként – mint például egy menedékjogi eljárásban, ahol a különböző hatóságoknak, különböző eljárási szinteken a kérelmező többször is el kell, hogy mesélje történetét – teljesen normális, hogy a történetben újabb és újabb elemek, részletek jelennek meg (a felidézés érdekében tett folyamatos erőfeszítés eredményeként). Az lenne tehát furcsa, ha a menekült képes lenne történetét minden alkalommal ugyanúgy elmesélni. Továbbmenve: akár az is elképzelhető, hogy a minden alkalommal szó szerint ugyanúgy elmesélt történet valójában betanult, míg az organikusan kibomló, bővülő történet tükrözi a valóban megélt eseményeket.

Az emlékezet ráadásul „tudatában van” saját hiányosságainak, és hajlamos a hiányzó vagy már elvesztett részleteket spontán módon pótolni a felidézés folyamatában. Ha például nem emlékszünk egy egyenruha színére, hajlamosak vagyunk azt köztudomású információval pótolni, például a hollywoodi filmekben vagy közkeletű tévésorozatokban láttott egyenruhák színével.

A felidézés folyamata ráadásul rendkívül érzékeny a kérdésfeltevésre. Csupán kicsit is eltérően feltett kérdés eredményeként is jelentősen változhat a felidézett emlék. Az első, máig talán legtöbbet hivatkozott, hetvenes évekbeli kísérlet kiválóan demonstrálja ezt a problémát. Az ominózus kísérletben amerikai kutatók arra kérték kísérleti alanyaikat, hogy nézzenek meg egy autóbalesetről szóló kisfilmet. Ezek után a résztvevőknek meg kellett becsülnie,

hogy mekkora volt a két gépkocsi sebessége. A kérdésfeltevés során a különböző kísérleti alanyoknál más-más kifejezéseket használtak, amelyek az ütközés erősségére utaltak (például: „mekkora volt a két autó sebessége, amikor összekoccantak”, vagy „összeütköztek”, vagy „egymásba rohantak”, stb.). Egy héttel később a résztvevőknek feltették azt a kérdést, hogy láttak-e törött üveget a kisfilmben. És bár a filmben nem volt látható törött üveg, azok a kísérleti alanyok, akiket egy héttel korábban erősebb kifejezést használva kérdeztek a sebességről (pl. „egymásba rohantak”), szignifikánsan nagyobb arányban vélték felidézni törött üveg látványát a kisfilmben.¹⁴ Egy másik úttörő kísérlet arra mutatott rá, hogy a vártnál jóval egyszerűbb hamis emlékeket (úgynevezett pszeudoemlékeket) létrehozni. A kísérletben a kutatóknak sikerült a résztvevők 25%-ba „beültetni” egy hamis gyermekkori emléket, pusztán úgy, hogy valós emlékek közé rejtették, és azt állították, hogy a kísérleti alany szülei meséltek az esetről.¹⁵ A hetvenes évek óta számtalan kutatás egybehangzóan igazolta ezeket az eredményeket, végleg eloszlatva az emlékezet stabilitása és megbízhatósága körüli mítoszt.

Úgy tűnik, hogy az emberi emlékezettel kapcsolatos magas fokú elvárásaink a figyelem és a memória szelektivitásáról sem vesznek kellő tudomást. Érzékszerveink, idegrendszerünk és agyunk képtelen az összes tapasztalt inger egyidejű befogadására és regisztrálására. A számtalan ingerből csak az adott helyzetben számunkra fontosakat fogjuk kiválogatni, és az emlékezetben való kódolásra és tárolásra is csak ezeknek van esélye. A szavahihetőséggel kapcsolatos képzések egyik kedvelt gyakorlata során a résztvevőknek le kell írniuk emlékezetből az országukban használt bankjegyek színét, illetve hogy kinek vagy minek a képe található rajta. A legtöbben általában igen rosszul teljesítenek, annak ellenére, hogy sok éve, naponta többször is ránéznek a bankjegyekre, rendszeresen használják azokat. Rendre hasonló eredményt hoz a másik közkedvelt feladat is, amelynek során egy résztvevőnek azt kell leírnia, hogy pontosan hogyan néz ki a karórája (anélkül, hogy ránézne). A kísérleti alany sokszor megdöbbenéssel tapasztalja, hogy esetleg még a legalapvetőbb részletekkel (például római vagy arab számok, szín, mutatók száma, stb.) kapcsolatban is téved, pedig naponta akár több tucatszor is ránéz a karórája számlapjára. Magyarazattal mindkét esetben a figyelem és memória szelektivitása szolgál. A bankjegyek használatakor egy információ érdekel minket igazán: azok értéke. Amikor az óránkra pillantunk szintén csak egy kérdésre keressük a választ: mennyi az idő. A folyamatosan ránk zúduló ingeráradatban

szinte luxus lenne figyelmet fordítani a többi, lényegtelen információra. Magyarán szólva mindegy, hogy Károly Róbert vagy Szent István van-e a bankón, a lényeg az, hogy meg tudom-e venni belőle a kinézett terméket. Az emlékezet szelektivitásának vizsgálata kapcsán pszichológiai kísérletek azt is igazolták, hogy tárgyak esetében könnyebben tudjuk felidézni a funkciójukat (például az asztal, amely körül négyen is elférünk vacsoránál), míg az élőlényekre jobban emlékszünk külső jegyeik, kinézetük alapján (például a tigris csíkos, a leopárd pöttyös).

A menekültügyi szavahihetőség-vizsgálat során gyakran fontos szerephez jut, hogy a kérelmező mennyire emlékszik nevekre vagy dátumokra. Túl azon a tényen, hogy az egyes kultúrák időhöz való viszonya rendkívül eltérő (lásd később), ez azért is problémás, mert pontosan ezen adatok felidézése az egyik legnehezebb feladat. Számos kutatás igazolta, hogy az emlékezet időérzéke rendkívül rossz, már néhány hónap távlatából is hajlamosak vagyunk teljesen félrebecsülni múltbeli események dátumát. Az egyik legismertebb kísérlet például azt vizsgálta, hogy rendszeresen naplót vezető emberek mennyire képesek az elmúlt négy hónap eseményeit pontosan felidézni (a pontosság a naplójuk alapján volt ellenőrizhető). A kutatók azt találták, hogy körülbelül két hétig visszamenőleg az alanyok nagyjából jól el tudták az egyes eseményeket helyezni időben, az ennél régebbi élmények időpontjának becslésekor azonban sokszor súlyos hibát vétettek (akár három hónappal is eltévesztették egy-egy – korántsem jelentéktelen – történéis időpontját).¹⁶

A nevekre például – a vonatkozó kutatások szerint – azért emlékszünk nehezen, mert nincs valódi jelentésük. Évszázadokkal ezelőtt egy kovácsot azért hívtak Kovácsnak, mert ez volt a szakmája, ahogy Leonardo da Vincit is azért nevezték így, mert Vinci városából származott. A nevek mára számos kultúrában elvesztették valós jelentésüket (egy Nagy nevű ember ugyanúgy lehet alacsonynövésű, mint ahogy egy Szabó mérlegképes könyvelő).¹⁷ Nem csoda tehát, hogy míg a neveket gyakran nem tudjuk pontosan felidézni, sokkal könnyebben jegyezzük meg egy személy számunkra releváns tulajdonságait (ő az a vízvezeték-szerelő, akit hívok, ha dugulás van; ő az a zajos szomszéd, aki az agyamra megy; vagy ő az a sadista börtönőr, aki naponta bántalmaz és megaláz). Mindezek ellenére a nevekkel és időpontokkal kapcsolatos apróbb ellentmondások is gyakran elégségesnek bizonyulnak egy menedékkérő történetének megkérdőjelezéséhez.

Összefoglalásként elmondható, hogy az emberi emlékezet általános működéséről ma már nagyon sokat tudunk, de ez a tudás mindeztidőig nem hatott

termékenyítőleg a menekültügyi szavahihetőség-vizsgálat gyakorlatára. A szavahihető kérelemmel szemben támasztott ideáltipikus elvárások sokszor tökéletes ellentmondásban vannak a vonatkozó tudományos ismeretekkel.

A TRAUMATIKUS ÉLMÉNYEK HATÁSA

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy számos menedékkérő traumatizáló élményeken ment keresztül akár a származási országában, akár a sokszor hosszú és embert próbáló menekülés során. A traumát kiváltó inger lehet kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód, bántalmazás, nemi erőszak, súlyos veszteség- vagy kiszolgáltatottság-élmény, de akár egy természeti katasztrófa vagy baleset is. A menedékkérőknél gyakori traumatizáló faktor továbbá a gyökérvesztés: sokan közülük életükben soha nem utaztak ilyen messzire, és hirtelen minden ismert viszonyítási pont megszűnik – nem értik a nyelvet és az őket körülvevő világ működését, nem tudják, hogy mi történt szeretteikkel, nem tudják, hogy miért vannak ott, ahol vannak, és hogy valaha visszajuthatnak-e az ismert világukba. A különösen súlyos traumatikus élmények számos embernél úgynevezett poszttraumás stressz-zavar (PTSD) kialakulásához vezetnek.¹⁸ A legszörnyűbb polgárháborús környezetből (Szomália, Afganisztán vagy jelenleg Szíria) érkező menedékkérők igen jelentős része szenved valamilyen fokú poszttraumás stressztől. A PTSD-nek számos olyan jellegzetes tünete van, amely lehetetlenné teszi a traumatikus élmények pontos felidézését és elmesélését.

A PTSD-ben szenvedőkre jellemző például az „elkerülés”, azaz a traumatizáló élményekre emlékeztető ingerek kerülése. Maga a felidézés is ilyen inger: a megkínzott vagy megerőszkolt menedékkérő számára sokszor elképesztő fájdalommal jár a szörnyű emlékekkel való szembesülés, az elkerülés pedig akár olyan erős is lehet, hogy az érintett egyszerűen képtelen beszélni ezekről, sőt akár tagadja is (!) azok megtörténtét. Az elkerülés ennél jóval implicittebb formát is ölthet: a Cordelia Alapítvány által dokumentált egyik esetben úgy derült fény egy menedékkérő korábbi megkínzására, hogy lehetetlen volt rajta elvégezni egy szükséges, teljesen fájdalommentes EKG vizsgálatot. A vizsgálathoz szükséges gép látványa minden alkalommal extrém stressztüneteket váltott ki (remegés, izzadás, rettegés érzése stb.). Végül kiderült, hogy a kérelmezőt korábban elektro-sokkal kínozták, amihez egy az EKG készülékhez nagyon hasonló gépet használtak, és ez a hasonló-

ság váltotta ki nem tudatosan a stresszhatást és az elkerülő magatartást.

A PTSD-s menedékkérők gyakran szenvednek visszatérő, sohasem szűnő rémálmodtól (az ébrenlét és tudatosság állapotában elfojtott traumatikus élmények az álmokban törnek elő), és emiatt krónikus álmatlanságtól. A traumatikus élmények a nappali ébrenlét alatt is utat törhetnek úgynevezett emléketörések¹⁹ formájában. Az áldozat ilyenkor – a legváratlanabb pillanatban – másodpercekre újraéli a kínzás, bántalmazás vagy megaláztatás élményét. Mindezek tartós szenvedést okoznak, és megnehezítik, hogy a menedékkérő hatékonyan együttműködjön a környezetével, és megküzdjön napi feladataival (például a menekültügyi meghallgatásokon való részvétellel). Nem meglepő, hogy a PTSD-s menedékkérők közül sokakra jellemzőek az agresszív kitörések is.

Szintén jellemző tünet az érzelmi élet beszűkülése vagy az érzelmi elsivárosodás.²⁰ A traumatizált személy képtelenné válik arra, hogy valódi érzelmeket éljen meg; közönyössé, passzívvá válik. Ez megint rendkívül félrevezető lehet a szavahihetőség értelmezésénél, hiszen az érzelmi átélést általában az őszinteség jelének tekintjük. A rövid mondatokban, érzelemmentesen előadott, „színtelen-szagtalan” történet kitalálnak vagy betanultnak tűnhet, pedig könnyen lehet, hogy egy súlyosan traumatizált – és érzelmileg ennek következtében beszűkült – ember csak így tud kommunikálni.

A traumatizált személyektől (például kínzástúlélőktől) ráadásul nem várható el, hogy az elszenvedett traumatizáló eseményekről vagy bánásmódról aprólékos részletességgel, koherensen számoljanak be. Az ENSZ Kínzás Elleni Bizottsága számtalan döntésében leszögezte, hogy

*[...] teljes pontosság ritkán várható el kínzás túlélőitől, továbbá a panaszos által előadottakban esetlegesen fellelhető inkonzisztens elemek nem érdemiek, és nem kérdőjelezik meg a kérelme általános valóságosságát [...]*²¹

A trauma és a PTSD hatásainak teljes körű bemutatása jócskán túlmutatna e tanulmány keretein,²² az azonban már e rövid bevezetőből is kitűnik, hogy a traumatizált menedékkérőknek különleges bánásmódra van szüksége, nem csak az elhelyezés és segítségnyújtás területén, hanem a szavahihetőség értékelésénél is. Az ilyen kérelmezők minél korábbi azonosítása és sérülékenységüknek megfelelő kezelése elengedhetetlen ahhoz, hogy kérelmük megalapozottsága objektíven felmérhető legyen. Jó példa lehet a pszichoszociális segítségnyújtás mielőbbi megkezdése, a menekültügyi meghallgatások elhalasztása („pihenőidő” biztosítása), szakember bevo-

nása az eljárásba (pszichiáter szakértő alkalmazása, orvosi szakvélemény beszerzése) és a kérdezőtechnika hozzáigazítása a traumás emlékezet speciális jellemzőihez.

SZÉGYEN, STIGMA, TAGADÁS

Nincs szükség feltétlenül poszttraumás stresszre ahhoz, hogy egy menedékkérő képtelen legyen értékelhető, szavahihetőnek tűnő formában beszélni történetéről. A menedékkérelmek jelentős részének hátterében olyan tényezők, események állnak, amelyek súlyos szégyenérzetet váltanak ki a kérelmezőből. A származási országban megélt, sokszor éveken, évtizedeken át tartó stigmatizáltság, önmarcangolás és félelem megakadályozza a valós menekülési ok azonnali, magabiztos feltárását. Ez a probléma talán leginkább a társadalmi nemmel,²³ az erkölccsel és a szexualitással összefüggő ügyekben a leginkább szembetűnő.

A szexuális kizsákmányoláson átesett, nem kívánt házasságba vagy gyermekvállalásba kényszerített, a szigorú morális és viselkedési szabályok áthágása miatt üldözött vagy káros hagyományok (például nőinemiszerv-csonkítás) elől menekülő nőktől a szavahihetőség-vizsgálat során azt várjuk, hogy képes legyen koherensen, ellentmondásmentesen, az Európában szavahihetőnek tekintett, explicit módon beszámolni mindezekről, az élet legintimebb szférájába tartozó dolgokról. *Ad absurdum* azt kívánjuk, hogy egy számára idegen ügyintéző vagy bíró, valamint egy sokszor a saját országából, etnikai csoportjából származó tolmács előtt beszéljen a családi és szexuális életéről, vagy a saját testének legintimebb jellemzőiről. Ez még egy kevésbé szigorú erkölcsi tabuk között felnőtt európai embernek is rendkívül nehéz lehet (például egy orvosi vizsgálat során), egy konzervatív, vallásos közegből érkező, például közel-keleti vagy afrikai nőnek viszont sokszor egyszerűen lehetetlen. Gyakori ilyenkor a szimbolikus nyelv használata, mint például „letépték a virágomat” (ahelyett, hogy „megerőszakoltak”). Számos nemi alapú üldözésen átesett áldozat számára ugyanakkor a hallgatás az egyetlen túlélési stratégia: ugyanis, ha a történetek kitudódnak (mert például a tolmács továbbadja másoknak az információt, vagy azt leírják egy hivatalos dokumentumban), könnyen előfordulhat, hogy a saját családja és közössége is az áldozat ellen fordul. Kissé sarkítva: míg például a politikai üldözöttet a saját közössége gyakran hősként tiszteli, a megerőszakolt (és ezáltal „tisztátalanná” vált) lányt sokszor a saját családja üldözi el (rosszabb esetben gyilkolja meg), hogy így mossa le a család „becsületén esett foltot”.

A szégyen, stigma és tagadás mint a szavahihetőség-vizsgálatában fellépő torzító tényezők talán a szexuális orientációval és nemi identitással kapcsolatos menekültügyekben a legszembetűnőbbek. Évente több ezer meleg, lesbikus, biszexuális, transznemű vagy interszexuális²⁴ menedékkérő keres védelmet Európában.²⁵ A többségitől eltérő szexuális orientáció vagy nemi identitás felismerése, elfogadása hosszú – és sokszor fájdalmas – folyamat, melyet gyakran a többségi társadalom megvetése, elutasítása – sőt, konkrét fizikai és pszichés bántalmazás – kísér. A Helsinki Bizottság ügyfélkörében több olyan meleg és lesbikus menedékkérő is előfordult az elmúlt években, akik csak második, harmadik megismételt menedékjogi eljárásukban vallották be menekülésük valódi okát. Mindaddig kitalált történeteket adtak elő, ugyanis egyrészt nem voltak képesek nyíltan beszélni a számukra annyi fájdalmat és megaláztatást okozó, stigmatizáló tulajdonságról, másrészt többen közülük kifejezetten féltek, hogy barátaik, szomszédai a menekülttáborban, ahol élnek, tudomást szereznek „másságukról”, és bántalmazni fogják őket. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság vonatkozó iránymutatása is kifejezetten felhívja a figyelmet erre a problémára:

*A diszkrimináció, a gyűlölet és az erőszak minden formája károsan befolyásolhatja a menedékkérő képességét kérelme előadására. Egyesekre súlyos befolyást gyakorolhat a szégyenérzet, a belsővé tett (internalizált) homofóbia és a trauma, aminek következményeként képességük kérelmük előadására nagymértékben romlik. Amikor a kérelmező saját identitásának elfogadása még csak folyamatban van, vagy fél nyíltan kifejezni szexuális orientációját vagy nemi identitását, akkor előfordulhat, hogy nem képes felismerni az elszorított vagy félt üldözés valós mértékét.*²⁶

A szavahihetőség értékelésekor – különösen a nemiséghez és morálhoz kapcsolódó kérelmek esetén – tehát különös figyelmet kell fordítani azokra a szégyenből, stigmából és tagadásból fakadó körülményekre, amelyek miatt a kérelmező képtelenné válhat története koherens előadására. E torzító tényezők áthidalásának javasolt módjai lehetnek a biztonságot nyújtó légkör megteremtése a meghallgatások során, megfelelő nemű²⁷ döntéshozó és tolmács alkalmazása, a titoktartás szavatolásának folyamatos hangsúlyozása, illetve megfelelő felkészülési és gondolkodási idő biztosítása.

A szavahihetőség értékelése szempontjából releváns információk felidézésével és közlésével kapcsolatos nehézségek sora hosszan folytatható lenne, ha a cikk terjedelmi korlátai nem szabnának határt. Ugyanakkor már e három meghatározó jelentőségű

torzító tényező rövid bemutatása is érzékelteti, hogy a szavahihetőség-vizsgálat során sokszor megkérdőjelezhetetlen elvárás, miszerint a kérelmező koherensen, nagy részletgazdagsággal, pontosan, ellentmondásmentesen és a lehető leghamarabb mondja el menekülése valódi okát, sok esetben tudományosan nem megalapozott, és alkalmazása félrevezető lehet. A következőkben a releváns információk átadásával kapcsolatos problémákat mutatjuk be.

BÁBELI ZŰRZAVAR

Az Európába érkező menedékkérők többsége nem beszéli a célország (és ezáltal a menedékjogi eljárás) nyelvét. Az európai menedékjogi döntéshozatal így az esetek többségében tolmácsolás segítségével történik. A szavahihetőség értékeléséhez szükséges információk többségét általában a személyes meghallgatások során szerzi be az eljáró hatóság vagy bíróság, így ezen információk is rendre tolmács segítségével jutnak el a döntéshozóhoz. A szerző sokéves tapasztalata alapján a magyar menedékjogi eljárás általában teljesen figyelmen kívül hagyja a tolmácsolás inherens torzító hatását, és arra a téves feltételezésre épül, hogy tolmácsolással a kérelmező által elmondottak teljes egészükben, torzításmentesen jutnak el a döntéshozóhoz és vissza.²⁸ A valóság teljesen más képet mutat: az alábbiakban áttekintünk néhányat a számtalan torzító tényezőből.

Eleve problematikus, ha a tolmács kiválasztásánál és alkalmazásánál a nyelvekre mint egységes rendszerekre tekintünk. A magyar nyelvvel ellentétben a világ számos nyelvének több különböző változata, dialektusa van, amelyek beszélői között gyakran nem problémamentes a megértés. „Arab” vagy „kínai” nyelvű tolmács kirendelése után a meghallgatást végző ügyintéző vagy bíró meglepve tapasztalhatja, hogy az „arabul” vagy „kínaiul” beszélő külföldi és a tolmács csak nehezen értik egymást. Ebben azonban semmi meglepő sincs, ha tudjuk, hogy az arab és kínai nyelvnek is számtalan helyi változata létezik, és minél inkább nő a földrajzi, illetve a társadalmi távolság a két beszélő között, annál nagyobb a megértési problémák valószínűsége. Míg egy kairói egyetemi tanár és egy libanoni ügyvéd minden probléma nélkül megérti egymást (hiszen mindketten beszélnek az irodalmi arabot is, és nem először hallják egymás dialektusát sem), addig az iskolázatlan iraki kérelmező valószínűleg csak nagy nehézségek árán érti meg a „marokkóiul” beszélő tolmácsot.

A több országban, régióban használatos nyelvek helyi változatai közötti szókincs- és kiejtésbeli kü-

lönbségek – történelmi, kulturális és egyéb okokból – eltérő mértékűek lehetnek. Például egy kasztíliai és egy latin-amerikai spanyolajkú beszélőpartner néhány – inkább mókás, mint értelemzavaró – félreértésen túl jól megérti egymást, miközben egy kevéssé iskolázott brazilnak már jelentős nehézséget okozhat egyes észak-portugáliai tájszólások megértése (a kanadai francia nyelvű filmeket pedig még a franciaajkú európai és afrikai közönség számára is feliratozni kell). És bár a nyelvészettudomány számos indikátort dolgozott ki (írásbeliség, standardizált nyelvtani rendszer, kölcsönös megértés stb.), annak eldöntése azonban, hogy mikor beszélhetünk két nyelvről és mikor két dialektusról, máig alapvetően politikai kérdés.²⁹ A fenti arab és kínai példa mellett jól mutatja ezt a szerb és a horvát nyelv, amelyeket – a két ország önálló identitását kifejezendő – két külön nyelvként aposztrofálnak, annak ellenére, hogy beszélőik szinte száz százalékban megértik egymást.

A helyzetet tovább bonyolítja, hogy egyes kérelmezők úgynevezett pidzsin vagy kreol nyelvváltozatokat használnak. Pidzsin akkor jön létre, ha több, közös nyelvet nem beszélő közösség között folyamatos kapcsolat alakul ki, és ezáltal kommunikációs igény jön létre. Pidzsin általában egy domináns helyi nyelv (angol, francia, portugál, szuahéli, maláj stb.) alapján jön létre, ahhoz képest azonban jócskán leegyszerűsödik fonetikában, szintaktikában és szókincsben egyaránt,³⁰ jellemző továbbá számos helyi nyelvből átvett szó beépülése. Kreolizációról akkor beszélünk, ha a pidzsin nyelv kiszorítja az eredeti nyelvet (vagy nyelveket), és a lakosság jelentős része számára közvetítőnyelvből anyanyelvvé válik.³¹ Sok helyütt jellemző, hogy az iskolázottabb lakosok, illetve a férfiak nagyobb valószínűséggel beszélnek a pidzsin vagy kreol alapjául szolgáló nyelv standard (például európai) változatát. A magyar menekültügyi gyakorlatban elsősorban nyugat-afrikai angol pidzsinnek fordulnak elő, melyek a szerző tapasztalata alapján sokszor súlyos félreértésekhez vezetnek. Ennek kirívó példája volt egy iskolázatlan és súlyosan traumatizált nigériai menedékkérő nő esete, akivel még egy professzionális angol tolmács sem tudott szót érteni, annak ellenére, hogy „hivatalosan” a kérelmező beszélt angolul. Ez olyan, a szavahihetőség megkérdőjelezéséhez is vezető kommunikációs zavarokhoz vezetett a bírósági tárgyaláson, mint például az „özvegységi rítusok”³² következetes félreértése „vudu rítusok”-nak, vagy „a gyermekem meghalt” kijelentés „megöltem egy gyermeket”-ként való fordítása.

A tolmácsolás tehát már a releváns nyelv, illetve az alkalmas tolmács kiválasztásakor számtalan buk-

atát rejt. További probléma jelentenek a nyelvek közötti inherens strukturális és stílusbeli különbségek, a lefordíthatatlan kifejezések vagy más nyelven visszaadhatatlan hangulatfestő elemek. Ráadásul rengeteg szó jelentését kulturális vagy környezeti tényezők határozzák meg. Vegyünk egy példát: „kora reggel, reggeli után felmentem a hegyekbe a testvéreimmel”. Ez a mondat egyszerűen lefordítható egyik nyelvről a másikra, a tartalom tényleges lefordítása azonban már korántsem ilyen egyszerű. A napszakok megnevezése például nyelvenként jócskán eltérhet: ami magyarul este, az spanyolul még csak délután, ami angolul reggel, az magyarul délelőtt is lehet. A korán, későn, délben, ebédidőben stb. mind kulturálisan (és egyénileg) meghatározott fogalmak. A reggeli szót is megtaláljuk a legtöbb nyelvben, azonban a kép, amely az információt befogadó személy számára megjelenik, jócskán eltérő lesz: nem mindegy, hogy egy babfőzelékből, véres hurkából, krumplifánkából és sült zöldségekből álló formális angol *breakfaste*; egy croissant-ból és kávéból álló, öt perc alatt állva elfogyasztott olasz *prima colazione*-ra vagy esetleg egy szárított gyümölcsökből, teából és kenyérlepenyből álló, földön ülve elköltött afgán reggelire gondol az illető. A testvér szó jelentése is kulturálisan meghatározott: míg a standard európai használatban ez az azonos szülőktől született rokonokat jelöli, addig Afrikában, a Közel-Keleten – de például az afro-amerikai szlengben is – ez a szó jelenthet közeli barátot, havert, kollégát, távoli rokont vagy közelben lakó ismerőst is. A hegy fogalma megint csak relatív: sok külföldi megmosolyogja, hogy a hegyekben nem igazán bővelkedő Magyarországon még a domb magasságát alig elérő Gellért-hegy is megkapja ezt a minősítést. Látván, hogy már ez az egy ártatlan mondat is milyen sokféle módon érthető, nem meglepő, hogy olyan sokszor torzul a szavahihetőség szempontjából lényeges információ a kultúrafüggő jelentéstartalmak eltérése miatt.

A tolmácsolás sokszor ennél jóval banálisabb torzítást is okozhat. Egy, a szerző jelenlétében folyó menekültügyi bírósági tárgyaláson néhány évvel ezelőtt a tolmács rossz kiejtése okozott problémát: az arab származású tolmács végig következetesen „turistának” fordította a „terroristát” (legalábbis a teremben ülő összes személy így értette). Egy másik elhíresült magyarországi esetben a szavahihetőség megkérdőjelezését az eljáró hatóság elutasító döntésében arra az ellentmondásra alapozta, hogy a kérelmező állítása szerint szülei régen meghaltak, később mégis úgy nyilatkozott, hogy a börtönből szülei segítségével szabadult ki. A valóban érdemi, a szavahihetőség-vizsgálat során értékelendő ellentmondást igazából egy egyszerű nyelvi anomália okozta: a fran-

cia nyelvben (amelyen a meghallgatás zajlott) a *parents* szó egyaránt jelent szülőket és rokonokat. A kérelmező szülei valóban meghaltak, a börtönből pedig más rokonai segítségével szabadult. Szerencséjére, a félreértés még a bírói jogorvoslati szakaszban kiderült.

Mindezekon túl, sajnos, számos alapvető minőségi probléma is rendre felmerül a menekültügyi tolmácsolás kapcsán. A menekültügyi tolmácsolás egyelőre nem önálló, elismert szakterület Magyarországon: nincs külön etikai kódexe, nincs továbbképzési rendszere, továbbá nincs olyan hatékony szelekciós mechanizmus, ami biztosítaná, hogy csak alkalmas szakemberek végezzék ezt a feladatot. Az anyagi források korlátozottsága és egyes nyelvek esetében a tolmácsihiány szintén kedvezőtlenül hat a minőségre. A rendelkezésre álló, néhány nemzetközi empirikus kutatás is hasonló képet fest: egy 1999 és 2001 között lefolytatott hollandiai kutatás például a vizsgált menekültügyi meghallgatások 52%-ánál észlelt súlyos kommunikációs zavart, és az esetek 11%-ánál állapította meg, hogy a tolmács a döntéshozó befolyását célzó megjegyzést tett. A kutatás szerint rendszeres volt, hogy a tolmácsok nem az elhangzottakat fordították, hanem azt mondták, ami szerintük az adekvát válasz volt a feltett kérdésre.³³

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, hogy a tolmácsolással folyó kommunikáció elkerülhetetlenül magában hordozza a szavahihetőség indikátorait (ellentmondás-mentesség, koherencia stb.) torzító tényezőket: hamis illúzió, hogy a tolmácsolt szöveg hűen adja vissza az eredeti tartalmat. A torzítás csökkentésére (de nem kiszűrésére) alkalmas módszer lehet a menekültügyi tolmácsok rendszeres, szakirányú továbbképzése; hatékony minőségbiztosítási rendszer kialakítása, a menedékjogi meghallgatások hangrögzítése (a tolmácsolás utólagos ellenőrizhetősége érdekében), a nyelvváltozatokkal kapcsolatos tudatosság növelése (a megfelelő tolmács kiválasztásának érdekében); illetve az egyes „problémás” (tehát kevés tolmács által beszélt, vagy pidzsin/kreol) nyelvek esetében a tolmácsképzés aktív támogatása. Kulcsfontosságú továbbá, hogy amennyiben ellentmondás, inkoherencia jelenti a szavahihetőség megkérdőjelezésének alapját, a döntéshozó minden esetben győződjön meg arról – esetleg szakértő bevonásával –, hogy nem nyelvi félreértés vagy félrefordítás áll-e a háttérben.

A HAGYMÁK INKOMPATIBILITÁSA

A szavahihetőség értékeléséhez szükséges információátadás során nem csak közvetlen nyelvi akadályok merülnek fel. Az információközlő és az információt

befogadó személy között ennél jóval sokrétűbb és összetettebb interkulturális torzító tényezőkkel is számolnunk kell, melyek háttérében a két személy közötti kulturális különbségek állnak. A kultúra fogalmának számos antropológiai meghatározása létezik, és legalább ilyen sok ismérvet dolgoztak ki az egyes kultúrák jellemzésére és besorolására. A műfaj korlátaira tekintettel ezek bemutatásától eltekintünk, helyette a kultúra három szimbolikus modellje segítheti a különbségek megértését. A talán legközismertebb, releváns metafora az úgynevezett „identitáshagyma”. Ennek a hasonlatnak a lényege, hogy az identitás egyes (kulturálisan meghatározott) szintjei úgy épülnek egymásra, mint a hagyma rétegei. A külső, látható héj csupán a látványos kulturális jellemzők (öltözködés, viselkedés, beszédmód stb.) vékony rétege. Ez alatt találhatóak a már nem látható, de még tudatos rétegek (értékek, normák, szabályok stb.). A hagyma belseje pedig az identitás nem látható és nem is tudatos magja (kulturális axiómák, tabuk, nem tudatos normák, stb.). Hasonló kultúra-metafora a jéghegy: csak kis része látható a felszín fölött, a végzetes ütközéseket viszont éppen a mélyben rejlő, láthatatlan rész okozza. Továbbá, a kultúrára szoktak az „agy szoftvere”-ként is hivatkozni, mivel a kultúra határozza meg azokat a működési mechanizmusokat, amelyek alapján reagálunk a minket érő kihívásokra.

Egy menekültügyi meghallgatáson tehát nem csak nyelvi akadályok merülnek fel, hanem valójában két identitáshagyma is ütközik, ami a szavahihetőség-értékelés során számos félreértéshez vezethet. Ha a két kommunikáló más kulturális normákhoz szokott – például a térhasználat, a hatalmi struktúrákkal, a nemek közötti viszonyokkal, a vezetők és a beosztottak közötti hatalmi távolsággal, az individualizmussal vagy kollektívizmussal kapcsolatban –, akkor jó eséllyel félreérthetik egymás jelzéseit. A beszédstílus kulturális meghatározottsága az egyik jelentős példája az interkulturális buktatóknak. A szavahihetőség értékelésénél közkeletű indikátor a részletgazdagság és az érzékszervi információk (színek, szagok, hangok, stb.) bősége. Az egyes közösségekben bevett kommunikációs stílus azonban e tekintetben is jócskán eltérhet egymástól, amit jól demonstrál a következő példa. Egy nemzetközi szakmai konferencia után így hangozhat egy észak-amerikai kolléga által írt visszajelzés:

Gratulálok a sikeres rendezvényhez, és még egyszer köszönöm a meghívást. Üdvözlettel: Mark

Egy spanyol résztvevő ugyanakkor ezt írhatná:
Szuper volt a konferencia, őszintén gratulálok!!! Különösen élveztem az interaktív részeket, jó volt végre megismerni a kollégák álláspontját is, és na-

gyon remélem, hogy nem ez volt az utolsó alkalom, hogy meghívotok :-). Köszönöm a remek vacsorát is (meg a kiváló magyar bort!), Budapest tényleg gyönyörű, remélem, hogy legközelebb még többet tudunk dumálni. Mikor jössz Madridba? Öllelek: Paco

Végül ugyanez így hangozhatna egy nyugat-afrikai résztvevőtől:

Örök hálával tartozom a lehetőségért, hogy részt vehettem ezen a kimagasló minőségű rendezvényen. Nem csak számomra, de egész szervezetem számára nagy megtiszteltetést jelent a tény, hogy egy ilyen kiváló megbecsülésnek örvendő hálózat tagjai lehetünk. A jövőben is megkülönböztetett figyelmet szentelünk annak, hogy közös céljainkért, egy boldogabb világért továbbra is vállaltatva küzd-hessünk. Jó egészséget kívánok nektek és szeretteiteknek, Isten áldjon: Simon Mosongo

A sarkított, ám valós tapasztalatokon nyugvó példák jól mutatják: kulturálisan meghatározott, hogy egy adott közegben a kommunikációs stílus mennyire formális vagy informális, mennyire bőbeszédű vagy lényegre törő, mennyire személyes vagy hivatalos, mennyire emelkedett vagy hétköznapi, mennyire túlfűtött vagy visszafogott. Természetes emberi reakció, hogy a saját stílusunkat tartjuk normálisnak (és ennél fogva hitelesnek), míg a más – a miénkkel valójában egyenrangú – stílust alkalmazót megmosolyogjuk, rosszabb esetben lenézzük, hiteltelennek tartjuk. Ez a szavahihetőség-vizsgálatnál is könnyen vezethet félreértéshez: a kérelmező következetesen részletekben szegény, vagy éppen túlságosan színes előadásmódja jelezheti a szavahihetőség hiányát, de adódhat pusztán kulturális különbségekből is.

A számtalan további gyakorlati példa közül talán a leggyakrabban tárgyalt a nonverbális kommunikáció, illetve a testbeszéd. Az egyes közösségekben alkalmazott nonverbális jelek és viselkedésformák más közösségekben sokszor eltérő jelentést tartalmat hordoznak. Európában vagy Észak-Amerikában például a beszélgetőpartner szemébe nézés az őszinteség jele (a folyamatos félrenézés pedig hazugságra utalhat), addig a világ számos más részén (Japán, Közel-Kelet stb.) a közvetlen szemkontaktus udvariatlan és kerülendő. Míg a bólogatás a világ nagy részén az „igen” jelzése, Bulgáriában „nem”-et jelent.³⁴ A példák sora a végtelenségig folytatható lenne, és tényszerűen lehetetlen olyan felkészültséget szerezni, amely a világ összes releváns kulturális közege minden jellemzőjének ismeretét magában foglalja. Nem csoda, hogy az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság több állam szavahihetőséggel kapcsolatos gyakorlatát vizsgáló, legújabb tanulmányában immár egyértelműen kijelenti:

Míg a kérelmező viselkedése segítheti vagy orientálhatja a kérdésfeltevést, az UNHCR álláspontja az, hogy a viselkedést nem szabad a szavahihe-tőség vagy a szavahihetetlenség indikátoraként alkalmazni.³⁵

A DÖNTÉSHOZÓ IS EMBER

Végül – az emlékezés-felidőzés képességét korlátozó és a kommunikációt nehezítő faktorok mellett – fontos megemlíteni a döntéshozó személyes körülményeiből, tulajdonságaiból fakadó torzító tényezőket is, amelyek talán a legkevésbé ismertek. Bár a magyar és uniós jogszabályok egyaránt pártatlanságot és objektivitást követelnek meg a menekültügyi döntéshozatal során, számtalan kutatás igazolta, hogy a tökéletes objektivitás pusztán illúzió. Mindennapi döntéseinket számos, a döntés szempontjából teljesen irreleváns tényező befolyásolja, sokszor torzítva az érvek és körülmények objektív, elfogulatlan, racionális értékelését.

A döntéshozót befolyásoló, torzító tényezők első rétegét a kontextuális körülmények jelentik. Ezek általában a környezet által meghatározott, nem állandó tényezők. A hangulat és érzelmi állapot például nagyban befolyásolja döntéseinket: egy jókedvű ember például nagyobb valószínűséggel jósol napsütést a másnapi kirándulás idejére, mint egy rosszkedvű, hiszen ez a pozitív következtetés áll összhangban a lelkiállapotával. Egy beteg, csalódott vagy frusztrált ember képessége egy másik ember (például egy menedékkérő) által elmondottak empatikus hallgatására és befogadására általában csökken (hiszen a saját problémájával – fáj a fejem, elhagyott a párom, stb. – van elfoglalva, és emiatt „sötétebben látja” a valóságot). A kontextuális körülmények igazságügyi döntésekre gyakorolt megdöbbentően jelentős hatását igazolja az a közelmúltbeli kutatás, amely kimutatta, hogy bírók statisztikailag szignifikánsan nagyobb eséllyel döntenek egy elítélt feltételes szabadlábra helyezése mellett, ha a tárgyalás előtt ettek. Izraeli kutatók 1112 releváns ügy vizsgálata során azt találták, hogy az elítélre kedvező döntések aránya átlagosan 65% az étkezéseket követően, míg utána fokozatosan csökken – szinte nullára(!) – egészen a következő szünetig (és étkezésig).³⁶

A döntéshozót befolyásoló tényezők második rétege a szakmai attitűdhez és munkatapasztalathoz kapcsolódik. Egy menekültügyi ügyintéző hozzáállása egy adott kérelemhez nyilvánvalóan más első munkanapján, mint húsz év szakmai tapasztalattal a háta mögött. Hasonlóképpen: egy olyan bíró szakmai attitűdje, aki évek óta szinte csak megalapozat-

lan menedékkérelmeket tárgyal, eltérhet egy olyan döntéshozótól, aki afgán és szómáliai menekült nők és gyermekek szívszorító eseteire specializálódott. Egy 2000 és 2004 között, példátlanul nagy mintán (140.000 menekültügyi bírói döntés vizsgálata alapján) végzett, egyesült államokbeli kutatás eredmény azt mutatta: statisztikailag szignifikánsan nagyobb volt a valószínűsége a menedékkérelem pozitív elbírálásának, ha a döntéshozó bíró korábban ügyvédként, egyetemi tanárként vagy civil szervezet munkatársaként dolgozott, mint ha bírói karrierjét megelőzően a bevándorlási hatóságok alkalmazottja volt. Sőt, a pozitív döntés esélye kimutathatóan csökkent a bevándorlási hatóságnál eltöltött évek arányában.³⁷

A döntéshozót a kontextuális és szakmai tényezőknél túl számos személyes tulajdonság is befolyásolhatja. Ezek nem a körülményektől függenek, jellemzően állandóak, és általában a magánélethez, pszichés tényezőkhöz, sőt, testi tulajdonságokhoz kapcsolódnak. Például az, aki a környezetétől gyermekkor óta pozitív, őszinte, bátorító visszajelzéseket kap (kiegyensúlyozott gyermekkor és sikeres tanulmányok állnak mögötte, boldog párkapcsolatban él, szakmájában lehetősége van a kiteljesedésre stb.) valószínűleg nagyobb bizalommal viseltetik beszélgetőpartnerei, ügyfelei – sőt, általában a világ – iránt, mint az, akit gyermekkor óta számos csalódás ért, és megtanulta, hogy nem bízhat másokban. Az efféle, magától értetődő példákon túl közelmúltbeli kutatások kevésbé kézenfekvő személyes befolyásoló tényezőkre is rámutattak: a fent hivatkozott amerikai kutatás például kimutatta, hogy a vizsgált esetekben eljáró női bírók 44%-kal nagyobb gyakorisággal ismertek el menekültként menedékkérőket, mint férfi kollégáik.³⁸

Mindezek a tényezők befolyásolhatják, hogy egy döntéshozó mennyire képes és kész empatikusan hallgatni egy menedékkérőt, és hogy a bizalom vagy a bizalmatlanság szemszögéből értékeli a szavahihe-tőségét. A feltétlen, naiv bizalom és a teljes bizalmatlanság között természetesen az emberi attitűdök számtalan árnyalata megtalálható. Fontos leszögezni, hogy a fent bemutatott tényezők egyike sem predestinálja a döntéshozót semmire. Ráadásul ezek azok a torzító tényezők, amelyek hatását talán a legnehezebb kiiktatni, mivel a döntéshozó ember mi-voltából fakadnak, ami lehetetlenné teszi a gépszerű, tökéletesen kiszámítható és objektív működést. Mindazonáltal az ezen tényezőkkel kapcsolatos tudatosság és az önismeret-fejlesztés nagyban segítheti a torzító hatás csökkentését – vagy legalább kontrollálását. Ebben a menekültügyi hatóságok stratégiai szerepvállalása is kulcsfontosságú: a megfelelő humán erőforrás-menedzsment, a kiegészít megelőzni

hivatott rendszeres szakmai szupervízió, az attitűd-vizsgálat beépítése a munkaerő-kiválasztás folyamatába mind alapvető jelentőségű elemek.

KONKLÚZIÓ: HOGYAN TOVÁBB?

A fenti rövid áttekintés a szavahihetőség-vizsgálat folyamatát torzító legfontosabb tényezőkről könnyen elkedvetlenítheti az érdeklődőt. Lehetetlen lenne tehát a szavahihetőség érdemi vizsgálata menekültügyekben? Korántsem. Tökéletes objektivitásra törekedni valószínűleg illuzórikus lenne; mindazonáltal, a jelenleg kialakulóban lévő nemzetközi szakmai iránymutatásokban³⁹ számos, a szavahihetőség vizsgálatának minőségét javítani hivatott szakmai norma van kibontakozóban. A téma gyorsan bővülő szakirodalmában és esetjogában minden bizonnyal helyet kapnak majd a következő, a teljesség igénye nélkül bemutatott alapelvek:

- A szavahihetőség vizsgálata is a menedékjogi eljárás általános bizonyítási keretében zajlik. Így az alacsonyabb megkövetelt bizonyítottsági fok (lásd korábban) a menedékjogi eljárás e specifikus elemére is alkalmazandó. Nincs szükség a kérelmező által elmondottak szavahihetőségének kétséget kizáró bizonyítására. Ehelyett a szavahihetőség-vizsgálat során is – a bizonyítási lehetőségek korlátozottságát és az eljárás védelemorientált jellegét figyelembe véve – a megalapozott félelem *valószínűsítetttségét* kell értékelni, ami jóval rugalmasabb és kevésbé szigorú követelmény. Amennyiben a döntéshozó a szavahihetőséget a kérelem egészére nézve általában valószínűsítettnek tekinti, de maradnak igazolhatatlannak tűnő körülmények, alkalmazni kell az *in dubio pro reo* elvét.⁴⁰ Mindez magában foglalja a szavahihetőség-vizsgálat korlátainak és az inherens torzító tényezők elfogadását is.
 - A szavahihetőség-értékelést objektív és strukturált módon kell lefolytatni, több indikátor együttes alkalmazásával és mérlegelésével. A folyamatban nincs helye „zsigeri megérzéseknek”, strukturálatlan véleményalkotásnak vagy nem tudományos alapú feltételezéseknek.
 - A szavahihetőséget egyéniesített módon, a kérelmező egyéni tulajdonságaihoz (nem, kulturális háttér stb.) és sérülékenységi faktoraihoz igazítva kell lefolytatni, amihez szükséges az esetleges sérülékenység (például trauma, egészségi problémák, kiskorúság stb.) hatékony értékelése – még a szavahihetőség vizsgálata előtt.⁴¹
- A szavahihetőség-vizsgálat célja a *kérelem* hitelességének megállapítása, nem pedig a kérelmező mint ember általános hitelességének, megbízhatóságának, igazmondásának stb. értékelése.
 - A szavahihetőség-vizsgálatnak a menedékkérellem központi elemeire (érdemi tényeire)⁴² kell koncentrálnia, amelyek a kérelem lényegéhez (az üldözéstől vagy súlyos sérelemtől való félelemhez) közvetlenül kapcsolódnak. A szavahihetőség nem igazolható és nem kérdőjelezhető meg pusztán periférikus tények⁴³ (a menekülési útvonal, a kérelmező otthoni előéletének aprólékos részletei, dátumok vagy például a börtönőr egyenruhájának színe) alapján.⁴⁴
 - Amennyiben a szavahihetőség megkérdőjeleződik, a kérelmezőnek lehetőséget kell biztosítani még az eljárás folyamán az ellentmondások, hiányosságok tisztázására, szükség esetén ismételt meghallgatás révén. Nem felel meg a tisztességes eljárás követelményének, ha a kérelmező a szavahihetősége elutasításához vezető ellentmondásokról csak a menekültügyi határozatból szerez tudomást, hiszen így lehetősége sincs azok tisztázására, és következésképpen előfordulhat, hogy a menekültügyi hatóság a tényállás teljes felderítése nélkül hoz döntést. Ez az alapelv a Fővárosi Bíróság, illetve Törvényszék következetes döntési gyakorlatában is kikristályosodott, egy 2010-es, nemzetközi szinten is példaértékű ítélet például az alábbiak szerint fogalmazott:
A menedékkérők történetének tisztázása a menedékkérők személyes meghallgatását és bizonyítékaik átvételét jelenti. A meghallgatás folyamán lehetőséget kell biztosítani számukra, hogy összefüggően nyilatkozzanak menedékkérelmük indokairól, majd fel kell tenni számukra mindazokat a kérdéseket, melyek a menekült definíciónak (valamint a másodlagos és a harmadlagos védelmi kategóriáknak) való megfelelés vizsgálata szempontjából releváns körülmények tisztázáshoz szükségesek. E körbe tartozik a homályosan maradt pontokra való rákérdezés, a menedékkérők szembevitése az ügyintéző által életszerűtlennek vélt vagy ellentmondásos nyilatkozataival, egymás eltérő nyilatkozataival, illetve szükség esetén egymás személyével is. [...] Lehetőséget kell biztosítani továbbá számukra, hogy a hatóság aggályait még a határozathozatal előtt megismerjék, és megkísérelhessék eloszlatni a menekülési indokaikkal, szavahihetőségükkel szembeni kételyeket. Mindezeket követően lehet ugyanis csak eldönteni, hogy hihető-e a menekülési történetük, részben hihető csak, vagy egy-

általán nem lehet hitelt adni a menedékkérők szavainak. Ehhez a vonatkozó országinformációk beszerzése és értékelése is szükséges, hiszen azok alátámaszthatnak életszerűtlennek tűnő részleteket is, míg kétségbe vonhatnak más, önmagukban hihetőnek tűnő állításokat. Az országinformációs kutatás folytán előállt kétségeket is a menedékkérők elé kell tárni, lehetőséget adva számukra, hogy azokkal szemben is érveljenek. Mindezeket követően dönthető csak el, hogy van-e egyáltalán olyan hihető, valószerű történet, melyet össze lehet vetni a nemzetközi védelem törvényi feltételeivel, vagy nincsen, ezért általános védelmi ok hiányában, kizárólag az egyéni történetet figyelembe véve a Met. 59. § (1) bekezdés c) pontjára figyelemmel – hitelességi kétely alapján – el kell utasítani a menekültkénti vagy oltalmazottkénti elismerésre irányuló kérelmet.⁴⁵

- Amennyiben a hatóság végül a szavahihetőség megkérdőjelezése és a kérelem elutasítása mellett dönt, úgy a szavahihetőséget megkérdőjelező tényezőket a határozatban egyértelműen és tételesen fel kell tüntetni.⁴⁶ Az országinformáció (mint a szavahihetőség tesztelésére talán leggyakrabban használt bizonyíték) vonatkozásában ezt az alapelvet a legtömörebben talán a spanyol legfelső bíróság fogalmazta meg egy mérőföldkő jelentőségű ítéletében: [...] ha a hatóság megkérdőjelezi a kérelmező állításainak hitelességét, mert azok nem egyeznek meg a származási országra vonatkozóan rendelkezésre álló objektív országinformációkkal, akkor szükséges, hogy a hatóság jelezze az ellentmondások konkrét mibenlétét, és csatolja az ügyirathoz azokat a forrásokat, melyek alapján erre a következtetésre jutott, annak érdekében, hogy a kérelmező megfelelő védelme a bíróság előtt biztosítható legyen.⁴⁷

Mindezen alapelvek hatékony gyakorlati alkalmazásának alapja a döntéshozók megfelelő multidiszciplináris felkészültsége. A szavahihetőség értékelése nem pusztán jogi feladat. Ahhoz, hogy kis hibaszázalékkal megállapíthassuk, hogy a kérelmező a nemzetközi védelem szempontjából releváns körülmények vonatkozásában igazat mond-e, egy kicsit pszichológusnak, antropológusnak, nyelvésznek, szociális munkásnak és történésznek is kell lennünk. Nem csoda tehát, hogy rendkívüli nemzetközi érdeklődés övezi a Helsinki Bizottság nemzetközi „CREDO” kezdeményezését, amely elsőként teszi elérhetővé, és rendszerezi egy helyen azt a minimumtudást, amely elengedhetetlen a megalapozott, tudományos igényű, a lehetőségekhez mérten objektív szavahihetőség-értékeléshez. Jelen cikk nem zárul

hat másképp, mint annak a reménynek a kifejezésével, hogy mindezek a fejlemények néhány éven belül nemzetközi szinten is fejlesztik a menekültügyi döntéshozók felkészültségét és szakmai attitűdjét, ezzel elősegítve, hogy a valóban rászorulóknak ténylegesen hozzáférjenek az őket megillető nemzetközi védelemhez.

JEGYZETEK

1. A cikk alapjául a szerző többéves képzői és szakmai tapasztalatán kívül a Magyar Helsinki Bizottság által vezetett „CREDO” elnevezésű, nemzetközi projekt kutatási eredményei szolgáltak. A projektet az Európai Bizottság finanszírozta, abban partnerként részt vett az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság (UNHCR) Európai Irodája, a Menekültügyi Bírák Nemzetközi Szervezete (International Association of Refugee Law Judges, IARLJ) és az Asylum Aid nevű brit civil szervezet.
2. Az angolszász jogi terminológiában 'standard of proof'.
3. 'Real chance'.
4. 'Reasonable chance'.
5. 'Reasonable degree of likelihood'.
6. 'Beachtliche Wahrscheinlichkeit'.
7. 2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról, 7. § (1) bek.
8. 'Indicios suficientes'.
9. *Immigration and Naturalization Service v. Cardoza-Fonseca*, 480 U.S. 421; 107 S. Ct. 1207; 94 L. Ed. 2d 434; 55 U.S.L.W. 4313, 1987. március 9.
10. Az Európai Unió Tanácsának 2004/83/EK sz. irányelve (2004. április 29.) a harmadik országok állampolgárainak, illetve a hontalan személyeknek menekültként vagy a más okból nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésének feltételeiről és az e státuszok tartalmára vonatkozó minimumszabályokról, 4. cikk (5) bek.
11. Ez az elkövetkezendő években várható.
12. ENSZ Menekültügyi Főbiztosság: *Note on Burden and Standard of Proof in Refugee Claims*, 1998. december 16., 11. bek. (a szerző fordítása).
13. A tagállami hatóságok képviselői és néhány független szakértő által kidolgozott átfogó távoktatási program, melynek célja, hogy minden uniós menekültügyi döntéshozó hasonló felkészültséggel láthassa el feladatát.
14. Lásd például: Elizabeth F. LOFTUS – John C. PALMER: *Reconstruction of Automobile Destruction: An Example of the Interaction Between Language and Memory*, *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 13 (1974), 585–589.

15. Lásd például: Elizabeth F. LOFTUS: *Creating False Memories*, in: *Scientific American*, 277 #3, 1997. szeptember, 70–75.
16. C. P. THOMPSON: *Memory for unique personal events: The roommate study*, *Memory & Cognition*, 10/1982, 324–332.
17. Természetesen országtól, kultúrától függően a név továbbra is utalhat az illető vallására vagy származására, de inkább közvetett módon (vannak például jellemzően – de nem feltétlenül – szunnita, síita és keresztény arab családnevek).
18. Még a legsúlyosabb traumatikus élmények (pl. kínzás) esetén sem „kötelező” a PTSD kialakulása: ez nagyban függ egyéni sérülékenységi tényezőktől, valamint a külvilágtól is. Tovább bonyolítja a képet, hogy a PTSD késleltetve is megjelenhet, akár sok évvel is a traumatizáló élmény után.
19. 'Flashback'-ek.
20. 'Emotional numbing'.
21. ENSZ Kínzás Elleni Bizottság, *C. T. and K. M. v. Sweden*, communication No. 279/2005, 2007. január 22. (ugyanaz az indoklás például a következő döntésekben: *Alan v. Switzerland*, communication No. 21/1995, 1996. május 8., *Tala v. Sweden*, communication No. 43/1996, 1996. november 15., *Kisoki v. Sweden*, communication No. 41/1996, 1996. május 8.)
22. Részletesebb információért lásd például: dr. HÁRDI Lilla – KIRÁLY Gábor – Esther KOVÁCS – Kathryn HEFFERNAN: *Kínzás és túlélők – Kézikönyv menekültügyi szakembereknek*, Cordelia Alapítvány a Szervezett Erőszak Áldozataiért, 2010 (átdolgozott kiadás).
dr. HÁRDI Lilla – KROÓ Adrienn: *The Trauma of Torture and the Rehabilitation of Torture Survivors*, *Zeitschrift für Psychologie*, 219, No. 3, 2011, 133–142.
Jane HERLIHY – Stuart W. TURNER: *The Psychology of Seeking Protection*, *International Journal of Refugee Law* (2009) 21 (2), 171–192.
23. 'Gender'.
24. Mind férfi, mind női biológiai tulajdonságokkal rendelkező személy.
25. A témáról részletesebben magyarul lásd: Sabine JANSEN – Thomas SPIJKERBOER: *Menekülés a homofóbia elől – A szexuális orientációval és nemi identitással kapcsolatos menedékkérelmek Európában*, COC Nederland/Vrije Universiteit Amsterdam, 2011. szeptember.
26. ENSZ Menekültügyi Főbiztosság: *Guidelines on International Protection No. 9 – Claims to Refugee Status based on Sexual Orientation and/or Gender Identity within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, HCR/GIP/12/09, 2012. október 23., 59. bek. (a szerző fordítása)
27. Nemi alapú üldözés esetén általános esetben a kérelmezővel azonos nemű, speciális esetekben (például meleg férfi, vagy nemi erőszakot elszenvedett férfi menedékkérők esetén) indokolt lehet kifejezetten ellenkező nemű.
28. Ez a probléma egyébként egész Európában jellemző.
29. Max WEINREICH jiddis nyelvész megfogalmazásában: „A nyelv olyan dialektus, amely mögött hadsereg és flotta áll.” – míg Louis-Jean CALVET francia nyelvész szerint: „A nyelvjárás mindig csak egy vesztes nyelv, a nyelv pedig politikailag győztes nyelvjárás.”
30. Jellemző például a tonalitás mellőzése; egyszerű, alap magán- és mássalhangzók használata; az igeidők speciális szóval való kifejezése (ragozás helyett); illetve a szóismétlés alkalmazása a felsőfok vagy a többes szám kifejezésére.
31. Ez történt például Haitin a francia, a Zöld-foki-szigeteken a portugál pidszinnel.
32. Angolul 'widowhood rituals'.
33. Nienke DOORNBOS: *On Being Heard in Asylum Cases – Evidentiary Assessment through Asylum Interviews*, in: Gregor NOLL (szerk.): *Proof, Evidentiary Assessment and Credibility in Asylum Procedures*, Leiden/Boston, Martinus Nijhoff, 2005, 103–122.
34. Különösen jól mutatja a kultúrafüggő kommunikáció buktatóit, hogy míg Bulgáriában a bólogatás és a „ne” szó kimondása nemleges választ jelez, addig a szomszédos(!) Görögországban ugyanaz a fejmozdulat és ugyanaz a szó egyidejű kimondása azt jelenti, hogy „igen”. Könnyű elképzelni, hogy ha két szomszédos európai ország esetén ilyen különbségek léteznek, mekkorára nő a félreértés veszélye például egy zimbabwei és egy magyar ember kommunikációja során.
35. ENSZ Menekültügyi Főbiztosság: *Beyond Proof – Credibility Assessment in EU Asylum Systems*, 2013. május, 190. [a szerző fordítása].
36. Shai DANZIGER – Jonathan LEVAV – Liora AVNAIM-PESSO: *Extraneous factors in judicial decisions*, *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 2011 108 (17) 6889–6892.
37. Jaya RAMJI-NOGALES – Andrew I. SCHOENHOLTZ – Philip G. SCHRAG: *Refugee Roulette: Disparities in Asylum Adjudication*, (2007) 60 *Stanford Law Review*, 345–347, 377.
38. Jaya RAMJI-NOGALES – Andrew I. SCHOENHOLTZ – Philip G. SCHRAG: *Refugee Roulette: Disparities in Asylum Adjudication*, (2007) 60 *Stanford Law Review*, 342–345, 376–377.
39. A Magyar Helsinki Bizottság által vezetett, nemzetközi CREDO projekt keretében már megszületett két úttörő jelentőségű dokumentum: egyrészt az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság számos alapvető is lefektető kutatási tanulmánya (ENSZ Menekültügyi Főbiztosság: *Beyond Proof – Credibility Assessment in EU Asylum Systems*, 2013. május), másrészt a Menedékjogi Bírók Nemzetközi Szervezete által kiadott irány-

mutatás kifejezetten bírók számára (International Association of Refugee Law Judges, *Assessment of Credibility in Refugee and Subsidiary Protection claims under the EU Qualification Directive – Judicial criteria and standards*, 2013). A szerző által szerkesztett, a szavahihetőség értékeléséről szóló multidiszciplináris tankönyv jelenleg megjelenés alatt áll, az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság átfogó iránymutatásának publikálása pedig 2014-2015-re várható.

40. A nemzetközi angol terminológiában *benefit of the doubt* – Az elv alkalmazásáról lásd például: ENSZ Menekültügyi Főbiztosság: *Note on Burden and Standard of Proof in Refugee Claims*, 1998. december 16., 12. bek.
41. Ezt az alapelvet a Fővárosi Bíróság, illetve Törvényszék döntéshozatali gyakorlata is rendre hangsúlyozza.
42. 'Material facts' (a brit joggyakorlatban kifejlődött és következetesen alkalmazott koncepció).
43. 'Peripheral facts'.
44. Ezt az alapelvet a Fővárosi Bíróság, illetve Törvényszék döntéshozatali gyakorlata is rendre hangsúlyozza.
45. Fővárosi Bíróság, 17.K.30.302/2010/18-II. sz. ítélet,

2011. február 4. – Számos további ítélet hivatkozik erre az alapelvre, illetve állapítja meg, hogy e szabály figyelmen kívül hagyása a tényállás-felderítési kötelezettség megsértéséhez vezet.

46. Az Eljárási Irányelv (A Tanács 2005/85/EK irányelve (2005. december 1.) a menekültstátusz megadására és visszavonására vonatkozó tagállami eljárások minimumszabályairól) 9. cikk (2) bekezdése kötelezővé teszi az elutasító határozatok ténybeli és jogi indoklását, illetve arra is kötelezi a menekültügyi hatóságokat, hogy a felülvizsgálati eljárásban potenciálisan vizsgálható információkat (praktikusan az elutasítás indokaiul szolgáló érveket, országinformációt, bizonyítékokat, stb.) a kérelmező jogi képviselője rendelkezésére bocsássák.
47. Lásd: a spanyol legfelső bíróság, 7130/2000 sz. ítélete (2004). Ezt az alapelvet számos európai bíróság joggyakorlata hangsúlyozza, ezek összefoglalását lásd: GYULAI Gábor: *Országinformáció a menedékjogi eljárásban – A minőség mint jogi követelmény az Európai Unióban*, Magyar Helsinki Bizottság, 2011, 63–69.